

DE DANS EN DE DANSER

Serie De Kunsten

Deze maand gaat het hier in de Dominicus vier zondagen lang over de kunsten. Er is kunst die je bij de kladden grijpt, besmet, troost, voorgoed verandert, dieper de wereld intrekt. Kunst die je gevoelig houdt voor het tragische en het schone, de hel en de hemel op aarde. Die je zintuigen schoolt, je emoties verdiept, het geweten scherpt. In dat opzicht zijn kunst en religie aan elkaar verwant. En niet alleen in dat opzicht. Beide laten zich leiden door het idee van een andere werkelijkheid. In de kunst is de verbeelding aan de macht, bij religie de hoop. Het visioen van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, van deze wereld omgekeerd.

Op de voorpagina van uw boekje ziet u een zeefdruk die de Groningse kunstenaar Werkman maakte n.a.v. de chassidische vertellingen van Martin Buber. De oude boekbinder Sabbataa heeft zijn laatste stuiver uitgegeven. Een maal en kaarsen voor sjabbat zitten er niet meer in. Vertwijfeld gaat hij naar de synagoge om te bidden. In de tussentijd vindt zijn vrouw tijdens het schoonmaken een oud kledingstuk met kostbare knopen. Die verkoopt ze en met de opbrengst schaft ze de benodigde ingrediënten voor de sabbatsavond aan. Als de man thuis komt en kaarsen ziet branden is hij bang dat zijn vrouw geld heeft aangenomen. Maar als hij hoort wat er is gebeurd pakt hij haar hand en dansen de twee lachend van geluk drie keer hun armoedige kamertje rond. Of in de woorden van de dichter: 'Zij dansen de bestemming van de mens, zij dansen dat zij tot vrijheid geroepen zijn, zij dansen dat zij in dit weten onaantastbaar zijn.' De Baalsjem die dit verhaal vertelt zegt zijn leerlingen dat hij de hemel zag meedansen met deze twee oude harten.

In het liedje Lord of the dance van de Dubliners is het niet de hemel die meedanst maar God zelf. "Ik danste voor de schriftgeleerden en de farizeeërs, maar zij wilden niet dansen en mij niet volgen. Ik danste voor de vissers, voor Jakobus en Johannes en ze volgden me en het dansen ging door" zingen de Ierse folkzangers. God als danser, een mooie metafoor. Hij beweegt, nodigt uit om bewogen te worden, in beweging te komen. De franciscaanse priester Richard Rohr benoemt het net weer anders. God is geen danser, hij is de dans zelf. Als de mensen wereldwijd met deze dans meedoen gaat wat opdroogt weer stromen en wat verdort weer bloeien. Of je God nu de danser of de dans noemt, in beide metaforen kan het dansen alleen doorgaan als de uitnodiging geaccepteerd wordt. De kern van de dans is de relatie. Je verhouding tot de anderen in de ruimte. Hoe kun je met behoud van eigenheid je bewegingen zo op elkaar afstemmen dat het een ademend geheel wordt waarin de verschillende partijen luisteren, zien, begrijpen, antwoorden.

Datzelfde afstemmen, luisteren, zien, begrijpen, antwoorden is ook de kern van de religieuze relatie. Maar, als dans en religie zoveel verwantschap hebben, hoe komt het dan dat er zo weinig in de kerk gedanst wordt? Ooit was het koor van de kerk de plaats voor reidansen maar in de loop der eeuwen hebben de zangers de dansers van die troon verdreven. En het christendom kent, anders dan het jodendom, geen simchat torah het sluitstuk van het loofhuttenfeest waarop uitbundig met de torahrollen wordt gedanst. Misschien is er weinig dans in de kerk omdat er weinig spel is in de kerk. In de theatrale elementen in het katholicisme is wel iets van spel te herkennen maar het echte speelse ontbreekt. Eigenlijk vreemd, voor de homo ludens, spelende mens die wij zijn. "Alleen de mens die speelt is helemaal mens. Alleen de mens die helemaal mens is, speelt", schrijft de dichter. Spel is de vindplaats van cultuur en de dans is het volmaakte spel. 'Een danser, bewust van de ruimte, bewust van zijn lichaam, bewust van zijn medemensen is als een woordeloos scheppingsverhaal, beurtelings ernstig, verstild, verwonderd, uitbundig, gepassioneerd.'

Dansen maakt gelukkig, licht, bevrijdt, vitaliseert, breekt door de gêne heen. Hier past een bekentenis; dansen kan ook enorm veel gêne toevoegen. In mijn studententijd had ik samen met een van mijn vrienden een wilde variant van de jive ontworpen. Hij schuimde met mij boven zijn hoofd de disco af, gooide me over zijn schouder, sleepte me over de vloer. Het leverde ons een uitnodiging op om voor tweehonderd studenten onze kunsten te vertonen. Bij aankomst bleek er een tuturok voor me klaar te liggen. De eigenaresse van de tuturok was een paar maatjes groter dan ik maar dat leek me geen probleem. De muziek begon, onze voeten verplaatsten zich, mijn partner gooide me over zijn schouder, sleepte me over de vloer en tilde me met een grote zwier boven zijn hoofd. Daar hing ik in de lucht, tutuloos. Kunst breekt door facades heen maar deze facade had ik toch graag even opgehouden. Of aangehouden.

De kern van de dans is de relatie. En al klinkt het paradoxaal, dat kan de relatie tot de ander zijn maar ook de relatie tot jezelf. Datzelfde luisteren, zien, begrijpen, afstemmen, antwoorden, kan plaatsvinden wanneer je in je eentje danst. Zoals het meisje in het gelijknamige gedicht van Toon Tellegen.

Ze wacht
Nee, denkt ze, ik wacht niet
Ik dans
Ze danst
Ze danst met lange, ranke passen
Langzaam en aandachtig
Ze houdt haar ogen dicht

Ze danst door deuren en door ramen
En door lankmoedige dagen-
Hut, glas en uren vallen in splinters rond haar neer
En telkens als ze niet meer kan
En bijna, bijna valt
Denkt ze: ik dans
Ik val niet, ik dans.

Het meisje danst door deuren en door ramen. De dans opent wat gesloten lijkt, beschermt haar tegen het vallen, houdt haar op de been. Zoals de dans mijn moeder op de been hield na het overlijden van mijn vader. Regelmatig bewoog ze met grote elegantie door de kamer op de tonen van een adagio van Vivaldi terwijl de tranen over haar wangen stroomden. De dans als troost.

Kan dansen ook aanzet zijn tot reflectie? Wel volgens Peter Rombouts die straks samen met Marga Wouters de tango zal vertolken. Hij is danser én organisatiedeskundige. Hij danst de vraagstukken die organisaties hem voorleggen. Het begon allemaal in 2013 met tv- beelden van bootvluchtelingen die verdrongen voor de kust van Lampedusa. Hij kon er met zijn verstand niet bij. Hoe kun je een volle boot met mensen weigeren? In een impuls, ingegeven door frustratie, stond hij op en begon te dansen. De mensen die in paniek de oversteek wilden maken, de kolkende zee werden de muziek voor zijn bewegingen. Het was alsof hij in één keer meerdere lagen van het probleem kon aanraken. Fysiek voelde hij dat hij aan het verdrinken was, dat Europa aan het verdrinken was. Na deze ervaring polste hij een organisatie waarvoor hij werkte. Zou hij het vraagstuk dat zij hem hadden voorgelegd mogen dansen? Hij ging in de groep staan en liet de bewegingen opkomen. Hij stemde zichzelf af op het vraagstuk en de dynamiek van de aanwezige mensen en danste een paar minuten in stilte. Daarna vertelde hij wat hij had ervaren. Sommigen waren ontroerd, anderen woedend. Het bleek dat hij de boosheid die leefde in de organisatie al dansend had vertolkt. Het werd de aanleiding voor een heel nieuw gesprek.

Dat brengt me op een andere boosheid, die van Michal in de lezing van vandaag. Als een wilde danst David met alleen een linnen priesterhemd aan rondom de ark. Hij is uitzinnig van vreugde dat het heilige der heilige, de ark van het verbond waarin de twee stenen tafelen met de tien geboden, naar Jerusalem komt. Michal kijkt het tafereel met misprijzen aan. Hoe haalt hij het in zijn hoofd om zich als koning zo onwaardig te gedragen in het bijzijn van zijn slaven en onderdanen. Als hij thuis komt, veegt ze hem de mantel uit. In deze passage, in dit moment wordt een verschil in levenshouding tussen hen beiden zichtbaar. Michal vertegenwoordigt de bestaande wereld. De realiteit waarin sprake is van hoog en laag, rijk en arm, meer en minder, belangrijk en onbelangrijk. En waarin die tegenstellingen vooral zo moeten blijven. David vertegenwoordigt het visioen van die nieuwe hemel en aarde, deze wereld omgekeerd, waarin het denken in categorieën vervaagt, verdwijnt, oplost in de gemeenschappelijke vreugde. Al dansend voelt hij zich verbonden met de mensen om hem heen. Zijn status doet er niet toe, hun status doet er niet toe. Met grote vanzelfsprekendheid tart en doorkruist hij de bestaande orde. Die valt in het niet bij orde gegeven in de geboden op die Stenen Tafelen. Die tien woorden ter bescherming van het leven. Tien woorden tegen de dood. Waar de opstelling van Michal uitloopt op leegte, niets, maakt David zich al dansend een andere houding eigen. Hij stemt af, luistert, ziet, begrijpt, antwoordt. Hij verhoudt zich tot de mensen om hem heen als mens. Zouden wij ons kunnen inoefenen ons zo tot elkaar te verhouden? Zonder uitzondering? In iedere denkbare ruimte? Of die nu zo klein is als een kamer of zo groot als de wereld? Kunnen we met behoud van eigenheid onze bewegingen zo op elkaar afstemmen dat het een groot ademend geheel wordt? Kunnen we een samenleving scheppen waarin de tegenstellingen hoog-laag, arm-rijk, meer-minder, belangrijk-onbelangrijk vervagen, verdwijnen, oplossen in het besef van wezenlijke verbondenheid? Kunnen we met elkaar, in het kleinst denkbare verband, in het grootst denkbare verband, een dynamisch samenspel creëren waarin de verschillende partijen afstemmen, luisteren, zien, begrijpen en antwoorden? Ik hoop van harte dat het zo moge zijn.

Tot slot. Jarenlang gaf mijn geliefde als antwoord op de vraag wat op zijn bucketlist stond: het leren van de tango. De tango, de koning onder de dansen. Of misschien is het de koningin. Ontstaan in de negentiende eeuw in de sloppen van Buenos Aires. De dans van stromen en versmelten, hartstocht en verlangen, vraag en antwoord zijn. Dat woordeloze gesprek tussen lichamen, harten, zielen en geesten. It takes two to tango. Peter en Marga de vloer is voor jullie. Shot in the dark, de noten zijn voor jullie rekening.
Laten we vandaag een nieuw begin maken met dansen en spelen in de kerk. En in de wereld.

Colet van der Ven